

Wstęp

Problematyka zwykłej formy pisemnej czynności prawnych odznacza się niezwykle bogactwem zagadnień, mogących stać się przedmiotem analizy naukowej. Wystarczy zauważyć, że jest to kategoria, która należy do szerszej instytucji prawa cywilnego, jaką jest forma czynności prawnych, i w ramach której stanowi jedną z wielu postaci form szczególnych. Już sam ten fakt stwarzałby doskonałą okazję do prowadzenia wielowątkowych rozważań dotyczących pojęcia i znaczenia zwykłej formy pisemnej, rodzajów tej formy, zakresu zastosowania, czy skutków związanych z uchybieniem wymogu jej zachowania. Jednakże względu na konieczność wyczerpującej realizacji podjętego problemu, zdecydowanie przemawia za uściśleniem zakresu płaszczyzny badawczej.

O wyborze tematu niniejszej rozprawy: „Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych”, zadecydowała potrzeba wyraźnego określenia podstawowych kierunków prowadzonej analizy. W świetle tak sformułowanego tematu, nie powinno budzić wątpliwości, że przedmiotem prezentowanej rozprawy ma być przede wszystkim sposób dochowania wymogu zwykłej formy pisemnej. Precyzując, należy dodatkowo wyjaśnić, że omówione zostaną nie tylko kwestie dotyczące sporządzenia zwykłej formy pisemnej w kontekście jej elementów konstrukcyjnych, określonych w art. 78 § 1 KC, ale także i inne sposoby dokonania czynności prawnej, które skutecznie realizują wymóg przedmiotowej formy, a w tym: kwalifikowane postaci pisemnej formy czynności prawnych, forma elektroniczna ekwiwalentna zwykłej formie pisemnej, a w końcu – orzeczenie sądowe zastępujące oświadczenie woli i ugoda sądowa.

Zakreślony w ten sposób zakres rozważań jest uzasadniony kilkoma znaczącymi argumentami.

Przede wszystkim, należy zwrócić uwagę na to, że zwykła forma pisemna stanowi – jak dotąd – zdecydowanie najbardziej powszechny sposób formalizowania stosunków cywilnoprawnych. Szczególna popularność tej formy ma swoje źródło nie tylko w licznych przepisach prawa cywilnego ustanawiających wymóg jej zachowania przy dokonywaniu określonych czynności prawnych, ale także w woli samych uczestników obrotu prawnego, którzy dobrowolnie decydują się na wybór formy pisemnej dla dokonywanych między nimi czynności prawnych. Można przy tym z dużym prawdopodobieństwem wskazać, iż wybór ten z reguły jest uzasadniony przekonaniem, że dokonanie czynności prawnej na piśmie, przy stosunkowo niewielkich kosztach jego sporządzenia, w dostatecznym stopniu zabezpieczy interesy stron czynności prawnej. Warto

też zauważyć, że na powszechność zastosowania zwykłej formy pisemnej nie wpłynęła w sposób znaczący niedawna nowelizacja Kodeksu cywilnego¹, w ramach której przez uchylene art. 75 KC dokonano zniesienia wymogu zachowania tej formy przy czynnościach prawnych przenoszących wartość dwóch tysięcy zł, a na podstawie art. 74 § 3 KC wprowadzono postanowienie o niestosowaniu przepisów o formie dla celów dowodowych w obrocie profesjonalnym.

Przy tak ogromnym znaczeniu praktycznym zwykłej formy pisemnej, istnieje bezwzględna potrzeba sprecyzowania tego, co należy rozumieć pod pojęciem tej formy i w jakich warunkach można mówić o jej dochowaniu.

Jak się okazuje, zdefiniowanie zwykłej formy pisemnej nie stanowi bynajmniej łatwego zadania. Przede wszystkim, ustawowa regulacja przesłanek tej formy jest stosunkowo skromna, a próby intuicyjnego, czy potocznego rozszyfrowywania znaczeń dokumentu i podpisu mogą się często okazać całkowicie zawodne. Co więcej, ustalenie zakresu pojęcia zwykłej formy pisemnej wymaga obecnie skonfrontowania go z nowoczesnymi technologiami składania oświadczeń woli i udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy określona w art. 78 § 2 KC forma elektroniczna stanowi rodzaj zwykłej formy pisemnej, czy też jest to odrębna od niej forma szczególna, jedynie równoważna dokonaniu czynności prawnej na piśmie. Aktualna regulacja Kodeksu cywilnego, a także ustawy o podpisie elektronicznym i w tym zakresie pozostawia pewien margines wątpliwości.

Wobec tego, szczególnie znaczenie w przedmiocie zagadnienia pisemnej formy czynności prawnych powinna posiadać interpretacyjna rola doktryny i orzecznictwa.

Tymczasem, w literaturze przedmiotu brak jest publikacji, które by w sposób kompleksowy odnosiły się do instytucji zwykłej formy pisemnej czynności prawnych. Dotychczasowe opracowania, choć liczne, jedynie w sposób wybiórczy omawiają zagadnienia z tego zakresu. Jednocześnie trzeba podkreślić, iż część wyrażonych w nich poglądów wymaga obecnie, poza ich zebraniem i usystematyzowaniem, również uzupełnienia lub wręcz uaktualnienia. W tej sytuacji, zamierzeniem prezentowanej monografii jest uporządkowanie podstawowych zagadnień związanych z zachowaniem zwykłej formy pisemnej.

Konstrukcja pracy została oparta o trzy główne rozdziały, co powinno służyć wyeksponowaniu zasadniczych kierunków prowadzonych rozważań.

Celem pierwszego rozdziału rozprawy, zatytułowanego „Problematyka formy czynności prawnych – charakterystyka ogólna” jest umiejscowienie kategorii zwykłej formy pisemnej w szerszym kontekście zagadnień dotyczących formy czynności prawnych. Należy bowiem uznać, że odniesienie się do ogólnych problemów związanych z formą czynności prawnych stanowi konieczny

---

¹ Ustawa z 14.2.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 49, poz. 408.

punkt wyjścia dla dalszych, bardziej konkretnych rozważań dotyczących już bezpośrednio formy pisemnej.

W tej części pracy będzie wyjaśnione pojęcie formy czynności prawnych, a także zostanie zwrócona uwaga na możliwość tak różnego operowania tym terminem, jak: forma w szerokim tego słowa znaczeniu i forma szczególna, a także: forma – jako wymóg i forma – jako fakt. Istotne znacznie ma przy tym określenie rodzaju i kwalifikacji przepisów prawa cywilnego regulujących formę.

Dokładnemu uzmysłowieniu sobie współczesnej roli, jaką odgrywa forma w związku z dokonywaniem czynności prawnych, ma służyć zwięzłe przedstawienie jej historycznej ewolucji, a także zaprezentowanie bogatego katalogu funkcji, które forma czynności prawnych spełnia.

Do ogólnej charakterystyki formy czynności prawnych należy również jej klasyfikacja. W tym miejscu rozprawy zostaną przedstawione i zwięzłe opisane podstawowe kryteria wyróżniania typów szczególnych form czynności prawnych. Powstanie przy tym dobra okazja do zwrócenia uwagi na fakt, iż termin „zwykła forma pisemna” należy w istocie do języka doktryny oraz, że – jako taki – nie występuje w przepisach prawa, gdzie jego ustawowym desygnatem jest zazwyczaj określenie „forma pisemna”. Przyjmując zatem tożsamość tych pojęć, trzeba zaznaczyć, że w dalszym toku rozprawy będą one używane zamiennie.

Pierwszą część rozważań, wprowadzającą w istocie do zagadnień ściśle związanych z zasadniczym tematem rozprawy, zamykają uwagi poświęcone wybranym problemom zachowania formy czynności prawnych. W tym miejscu analiza została zorientowana na wyjaśnienie, czym jest i kiedy następuje zachowanie formy czynności prawnych, rozumiane jako realizacja istniejącego wymogu. Główną oś rozważań stanowi tutaj określenie z jednej strony – stosunku formy do treści czynności prawnej, z drugiej – momentu, na jaki należy oceniać zachowanie wymaganej formy.

Rozdział II, zatytułowany: „Elementy konstrukcyjne zwykłej formy pisemnej czynności prawnych”, obejmuje zasadniczy i najbardziej obszerny trzon rozważań niniejszej rozprawy.

Podstawowym celem tej części pracy jest określenie przesłanek zachowania zwykłej formy pisemnej przez pryzmat dwóch elementów konstruujących tę formę: dokumentu i podpisu. Zadanie to wymaga uporządkowania wyrażanych w tym zakresie poglądów doktryny, przy czym zagadnienia dotyczące dokumentu i podpisu zostaną przedstawione odrębnie.

Punktem wyjścia analizy przeprowadzonej w zakresie pojęcia dokumentu jest próba opanowania pewnego zamętu terminologicznego, jaki w tym zakresie ma miejsce.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka. Jak się wydaje, podstawowy problem leży z jednej strony w wieloznaczności pojęcia dokumentu, zarówno w sferze języka potocznego, jak i prawnego. Z drugiej strony, trzeba też zwrócić uwagę, że na gruncie prawa cywilnego ustawodawca częstokroć zamiennie

używa takich pojęć, jak „pismo”, „dokument” czy „forma pisemna”. Tymczasem, w kontekście przesłanek zachowania zwykłej formy pisemnej terminy te z pewnością nie są ze sobą równoznaczne. Wszystkie te okoliczności uzasadniają podjęcie starań w kierunku określenia i scharakteryzowania konstytutywnych cech dokumentu w rozumieniu art. 78 § 1 KC.

Dużo miejsca zostanie poświęcone sposobowi sporządzenia dokumentu, ponieważ właśnie to zagadnienie ma podstawowe znaczenie dla kwestii oceny zachowania formy pisemnej. I tak, zgodnie z założoną systematyką pracy, zostaną kolejno omówione aspekty odnoszące się do dopuszczalnego podłoża (nośnika) dokumentu oraz techniki jego sporządzenia. Trzeba przy tym zasignalizować, iż w pracy jest w tym zakresie reprezentowany pogląd opowiadający się za przyjęciem, iż na gruncie art. 78 § 1 KC ustawodawca używa pojęcia dokumentu w znaczeniu wąskim. Najogólniej mówiąc, oznacza to, iż nie każdy sposób wyrażenia oświadczenia woli za pomocą pisma stanowi dokument konstruuujący zwykłą formę pisemną, ale tylko taki, który pozwala na powiązanie go z wymogiem własnoręcznego podpisu. W konsekwencji, z zakresu pojęcia dokumentu w rozumieniu art. 78 § 1 KC musi, między innymi, zostać wyłączony dokument elektroniczny.

Dopełnieniem rozważań dotyczących pojęcia dokumentu na gruncie art. 78 § 1 KC, ma być przeprowadzenie analizy pojęcia pisma, jako sposobu wyrażenia woli, a następnie odniesienie się do aspektów związanych z językiem, w którym następuje złożenie oświadczenia woli, w tym wypadku – pod kątem udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy zastosowanie takiego lub innego języka dokumentu może mieć jakikolwiek wpływ na zachowanie zwykłej formy pisemnej.

W dalszej części rozdziału drugiego zostanie omówiona problematyka podpisu, jako koniecznej przesłanki zachowania zwykłej formy pisemnej.

Analiza tego drugiego ze składników formy pisemnej napotyka podobne problemy, jakie mają miejsce w przypadku dokumentu. Ponownie, mamy tu do czynienia z pojęciem, które występuje w bardzo wielu rolach i z tego też powodu jest rozmaicie interpretowane. Skala tych rozbieżności jest przy tym dosyć znaczna. Nie tylko bowiem nie ma tożsamości pomiędzy potocznym a prawnym pojęciem podpisu, ale także i na gruncie przepisów prawa trudno o określenie jednej, wspólnej dla wszystkich przypadków definicji. Potrzeba skonstruowania legalnej definicji podpisu, jednolitej choćby na gruncie prawa cywilnego, nie znalazła jak dotąd silnego poparcia w kręgach prawotwórczych. Wydaje się natomiast, iż przeważa pogląd, zgodnie z którym znaczenie terminu „podpis” należy ustalać zawsze na tle konkretnego przepisu. W związku z tym, z uwagi na przedmiot niniejszej rozprawy, kluczowym zadaniem będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie o znaczenie podpisu w świetle regulacji art. 78 § 1 KC.

Pierwszym etapem analizy musi być określenie metody stanowiącej podstawę definiowania podpisu, jako elementu zwykłej formy pisemnej. Trzeba zauważyć, że w doktrynie prezentowane są w tym zakresie trzy konkurencyjne

koncepcje. W świetle tych poglądów, o pojęciu podpisu może decydować kryterium:

- 1) przedmiotowe (zgodnie z którym podpis jest definiowany według sposobu jego sporządzenia) albo
- 2) funkcjonalne (zgodnie z którym podpis jest definiowany według swoich funkcji, a metody związane z jego sporządzeniem są w zasadzie nieistotne), albo
- 3) mieszane, tj. przedmiotowo-funkcjonalne.

W związku z tym, w toku rozprawy zostaną przedstawione argumenty przemawiające za odrzuceniem stanowisk skrajnych i uzasadniające wybór kryterium mieszanego. W ten sposób zostanie również przygotowany grunt do przeprowadzenia zasadniczej części rozważań, poświęconej przesłankom skuteczności podpisu, jako elementu zwykłej formy pisemnej.

Niewątpliwie, ważniejsze znaczenie spośród cech przedmiotowych, charakteryzujących pojęcie podpisu, jest jego treść. W tym zakresie, szczególnie warty zilustrowania będzie powstały w doktrynie spór, odnoszący się do treściowej zawartości podpisu. Wydaje się bowiem, że postępująca automatyzacja obrotu prawnego oraz towarzysząca temu potrzeba, aby obrót ten mógł dokonywać się w możliwie sprawny sposób powodują, że konieczne staje się ponowne skonfrontowanie ze sobą stanowisk liberalnych i bardziej radykalnych. W tej części rozważań trzeba będzie także dokonać wyraźnego rozróżnienia pomiędzy pojęciem podpisu a pojęciem parafy, celem wykazania, iż ich odmiennosc wynika nie z treści lecz z różnych funkcji, jakie znaki te realizują w obrocie.

W dalszym ciągu analizy zostanie przedstawiony problem własnoręczności podpisu. Trzeba pamiętać, że własnoręczność stanowi jedyną ustawową cechą podpisu. I w tym wypadku jednak powstaje do rozstrzygnięcia szereg bardzo interesujących kwestii. Między innymi, zostanie zatem podjęta próba określenia istoty i granic własnoręczności. Oczywiście, z pola widzenia nie można przy tym tracić sytuacji, w których wymóg własnoręczności podpisu jest wyłączony z mocy ustawy.

Dalsze rozważania tej części rozprawy zostaną kolejno poświęcone kwestiom usytuowania podpisu, technice jego sporządzenia, a także momentowi, w którym podpis powinien zostać złożony.

Wreszcie, istotny fragment będzie dotyczyć zagadnień funkcji podpisu, w tym zaś przede wszystkim kwestii celowości wyodrębnienia tych funkcji, ich katalogu oraz oceny ważności poszczególnych funkcji dla skuteczności podpisu.

Zagadnienia poświęcone podpisowi zamykają rozważania poświęcone zastępczym postaciom podpisu, w świetle regulacji art. 79 i 80 KC.

Trzeci – ostatni – rozdział rozprawy, stanowi uzupełnienie problematyki zachowania zwykłej formy pisemnej czynności prawnych przez wskazanie możliwości dochowania jej wymogu w drodze wykorzystania innej formy.

Jak sygnalizowano na wstępie, w ramach tej części rozprawy zostaną przedstawione przede wszystkim wyższe (kwalifikowane) postaci formy pisemnej,

a to: forma pisemna z datą pewną, forma pisemna z podpisem urzędowo poświadczonym i forma aktu notarialnego. We wszystkich tych wypadkach, skutek w postaci dochowania zwykłej formy pisemnej wiąże się z powszechnie uznaną w doktrynie regułą zastępowalności form, według której wymóg zachowania formy pisemnej może zostać skutecznie zrealizowany przez sporządzenie pisma o wyższym stopniu sformalizowania. Należy jednocześnie zasygnalizować, że także o regułę zastępowalności oparta jest możliwość dochowania formy pisemnej wskutek wyroku sądowego zastępującego oświadczenie woli oraz wskutek zawartej przed sądem ugody.

Potrzeba kompletnego zrealizowania tematu rozprawy stwarza także konieczność odniesienia się do instytucji formy elektronicznej, a konkretnie do tej jej postaci, którą – w świetle obowiązującego prawa – uznaje się za ekwiwalent zwykłej formy pisemnej.

Temu zagadnieniu zostanie poświęcona znaczna część rozważań, o ile bowiem problematyka formy elektronicznej i podpisu elektronicznego doczekała się licznych publikacji, o tyle jak najbardziej wskazane wydaje się jej umiejscowienie i zanalizowanie w kontekście całości zagadnień dotyczących zwykłej formy pisemnej. W związku z tym, w obrębie prowadzonych badań, znajdują się przede wszystkim: po pierwsze – uznanie autonomiczności formy elektronicznej jako postaci szczególnej formy czynności prawnych, po drugie – wyodrębnienie w oparciu o art. 78 § 2 KC kwalifikowanej formy elektronicznej równoważnej zwykłej formie pisemnej (ze szczególnym rozważeniem dopuszczalnego zakresu zastąpienia przez tę formę formy pisemnej) i wreszcie, po trzecie – scharakteryzowanie przesłanek dochowania kwalifikowanej formy elektronicznej.